



De lees-/schrijfhoek

Geletterdheid in de werkplaats

Veel leerkrachten vragen zich af waarom kleuters de lees-/schrijfhoek zo weinig kiezen. Hoe kun je de betrokkenheid van kleuters voor het schrijven vergroten door het creëren van een betekenisvolle lees-/schrijfwerkplaats?

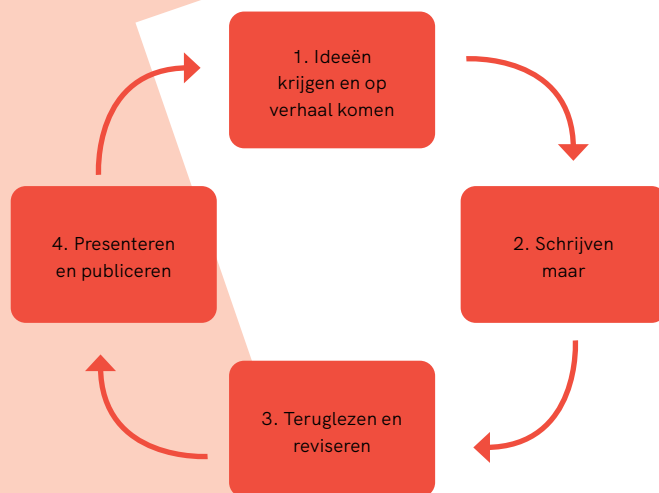
TEKST LIA VAN HAREN EN MAARTJE POSTMA BEELD WILBERT VAN WOENSEL

De kleuters werken met Juf Amira rondom het thema 'Bij mij thuis'. In de werkplaats zijn Mariam en Natalia aan het werk. Ze ontwerpen behang voor hun slaapkamer. De meisjes hebben eerst samen in het behangboek van de schilderswinkel uit het dorp gekeken. Mariam tekent nu drie eenhoorns op haar behang. Natalia wil een spreuk op haar behang, zoals de juf in de kring heeft laten zien. Ze tekent een regenboog terwijl ze zachtjes rijmwoorden opnoemt. Ze schrijft



Aan de slag voor de slaapkamer: hoe ziet je ideale slaapkamer eruit?

er de 'N' (nat) en de 'K' (kat) bij en tekent er vervolgens nog wat letters bij. Juf Amira pakt een poëziebundel uit het boekenrek in de werkplaats en gaat ermee bij Natalia zitten. Ze bladert erin en leest stukjes voor aan Natalia. Ze vertellen elkaar wat ze leuk vinden. Dan kiest Natalia een versje uit. Juf Amira schrijft één regel uit het versje voor haar voor, die Natalia bij haar regenboog naschrijft. Als de behangontwerpen klaar zijn, worden ze toegevoegd aan de map met behangontwerpen van de kinderen in de groep.



Figuur 1 - De vier fases van het schrijfproces (Pompert, 2022)

Leren schrijven

Betekenisvolle lees- en schrijfactiviteiten gaan hand in hand. Pompert (2022) leert ons dat kinderen vanuit de rol van schrijver, een lezer worden. Zij ziet leren schrijven als een sociaal proces waarin onderstaande vier fasen worden onderscheiden. De vier fasen geven houvast bij het verhogen van de betrokkenheid van kleuters voor het schrijfproces (zie figuur 1).

1. Verhalen vertellen

Het aanboren van de verhalen die kleuters hebben, is een eerste stap in het verhogen van de betrokkenheid bij schrijfactiviteiten. Schrijven krijgt namelijk betekenis als je iets dat je vertelt of denkt, wilt vastleggen. De vele verhalen van de kinderen de klas in brengen, levert zo optimale kansen voor betekenisvolle schrijfprocessen op (Reijrink, 2020). Hoe doe je dat?

- Door je eigen verhalen hardop te vertellen en vast te leggen, stimuleer je kinderen dat ook te doen.
- Help kinderen op een verhaal te komen door ze in tweetallen te laten praten over een vraag. Gebruik materialen om de kinderen nog meer op verhaal te brengen. Laat ze daarna kiezen wat ze gaan noteren.

De taalronde bij kleuters

Juf Amira toont haar kleuters een foto van haar slaapkamer en vertelt erbij. Er ontstaat meteen geroezemoes. Er borrelen verhalen op over hun eigen slaapkamer. Na een kort gesprek in tweetallen pakken de kinderen de foto van hun slaapkamer van de themamuur en geeft juf Amira de kinderen gespreksopdrachten: vertel iets over de gordijnen, het behang, de dekens op je bed, de knuffels. Juf Amira luistert en schrijft mee, zodat er een getekend en geschreven lijstje ontstaat. Na het gesprek maken de kinderen een tekening van hun slaapkamer. Juf Amira vraagt de kinderen om minimaal twee onderwerpen van het lijstje te tekenen. Ze loopt rond en moedigt kinderen aan om zelf bij de tekening te schrijven en ►



► staat hierbij model door de lijst als naschrijvoorbeeld te gebruiken. De tekeningen van de kinderen worden verzameld in een map en in de werkplaats gelegd. De volgende taalronde vertelt juf Amira dat ze nieuw behang in haar slaapkamer wil. In tweetallen bekijken de kinderen de voorbeelden uit de werkplaats: behangboek, woontijdschriften, kleurstenen, foto's van internet. De kinderen plakken een post-it bij het behang dat ze zelf graag op hun slaapkamer zouden willen. Enkele kinderen mogen daarna bij hun post-it vertellen. De kinderen kiezen vervolgens een behang uit en maken een eerste ontwerpschets.

2. Wij zijn schrijvers

Het besef dat kleuters al kunnen schrijven wanneer zij als vierjarige de school binnenkomen, is een tweede stap in het verhogen van de betrokkenheid bij schrijfactiviteiten. Schrijven is niets nieuws, de kleuters zijn immers al schrijvers.

De schrijfontwikkeling bestaat uit verschillende fasen (Bus et al., 1991):

- **Fase 1: het tekenen.** In deze fase is er nog geen verschil zichtbaar tussen tekenen en schrijven.
- **Fase 2: krabbelen.** Een kind in deze fase geeft woorden weer met krabbels.
- **Fase 3: ketens letterachtige vormen of letters.** In deze fase beseft een kind dat woorden weergegeven worden door reeksen abstracte tekens. Ook heeft het kind door dat deze tekens bij elk woord in een andere volgorde staan.
- **Fase 4: het gebruiken van één of enkele letters voor het hele woord.** Een kind in deze fase schrijft net zo goed van links naar rechts als van rechts naar links.
- **Fase 5: invented spelling.** In deze fase schrijft het kind de klanken zoals hij ze hoort. Deze spontane spelling verandert geleidelijk in spelling volgens de gebruikelijke regels.

Het aanboren van de verhalen die kleuters hebben, is een eerste stap in het verhogen van de betrokkenheid bij schrijfactiviteiten. Zoals bij het thema 'Bij mij thuis'



Voor een grote groep kleuters sluiten schrijfactiviteiten in de klas niet aan bij hun ontwikkelingsniveau. Het aanbod is veelal gericht op het correct schrijven van echte lettervormen en de juiste spelling. De focus ligt op het inoefenen van de letters in plaats van het plezier in het weergeven van je verhaal op papier, ongeacht in welke schrijffase de kleuter zich bevindt.

3. Alle schrijfsels in de spotlight

Een derde stap in het verhogen van de betrokkenheid bij schrijfactiviteiten is het geven van aandacht aan schrijfproducten van de kinderen. Pompert (2022) geeft het belang aan dat de kleuters het teruglezen van eigen werk als een nuttige strategie gaan ervaren en niet als een controle op fouten. In tweetalgesprekken leren kleuters waardering voor het schrijfproduct te delen (complimenten geven) en verdieping op de inhoud te geven (vragen stellen). De leerkracht staat model en stelt vragen die uitnodigen tot reflectie op de inhoud. 'Je vertelt over het plakken met de kwast. Kan ik dat ook ergens zien?' Dat is voor kleuters een mooie voorbereiding op verdiepend teruglezen en reviseren in groep 3.

4. Schrijfsels presenteren

Een laatste stap in het verhogen van de betrokkenheid bij schrijfactiviteiten is het presenteren en publiceren van schrijfproducten van kleuters, bijvoorbeeld door:

- producten in de kring te presenteren en voor te lezen aan de groep;
- schrijfsels te verzamelen om weer te gebruiken in het spel van kinderen (bijvoorbeeld een klassenboek voor de boekenkast in de huishoek, een spelscript of een vragenwand);
- schrijfsels te gebruiken in de communicatie naar ouders.

Behangen in de huishoek

In de huishoek is Natalia met Lucas de slaapkamer aan het behangen. De kinderen zijn in



De gordijnen voor de slaapkamer worden ontworpen en geschilderd

de weer met kwasten, behangrollen, trapjes en lijmmemers. Ze 'plakken' het behang met het gedicht erop, welke Natalia eerder heeft gemaakt, op een kast die functioneert als muur. Juf Amira ziet een kans en gaat op bezoek. Ze leest het gedicht langzaam hardop zingend voor terwijl ze met haar vinger de tekst aanwijst. Natalia vertelt dat ze het gedicht uit de gedichtenbundel heeft gekozen. Amira gaat met de kinderen naar de werkplaats om het gedicht te vinden. Tijdens de zoektocht ziet Lucas een afbeelding van een dinosaurus in een bundel. Lucas begint met het tekenen van de dinosaurus. Natalia begint ijverig het woord 'dinosaurus' na te schrijven. Een goed moment voor de juf om uit het spel te stappen: de impuls is gegeven. Als juf Amira even later kijkt, ziet ze Lucas trots zijn dinosaurusbehang plakken. Na de werkles laat Amira Lucas zijn behang aan de groep presenteren. Ze helpt Lucas zijn verhaal te doen en enkele kinderen geven een compliment. Daarna gaat Lucas het behang een plek geven in de huishoek. Natalia presenteert haar gedicht in de kring en leest het met juf Amira voor.

De speelleeromgeving: de drijfveren voor het kind

In de werkplaats worden lees- en schrijfactiviteiten verbonden aan de spel- ➔



► en onderzoeksactiviteiten in de andere hoeken. Het is een plek waar je:

- iets kunt maken voor in je spel;
- zelf boeken/verhalen kunt maken;
- informatie kunt opzoeken voor in je spel;
- aantekeningen kunt maken voor iets wat je wilt onthouden.

Juf Amira zorgt voor een betekenisvolle, inspirerende geletterde omgeving. De nieuwsgierigheid in de geletterde omgeving om ons heen is geen aangeboren eigenschap van een kind. Deze wordt door de geletterde omgeving gevoed en gewekt. Dit gebeurde bij juf Amira door de geletterde, realistische materialen in de hoeken en inspiratie die zij specifiek voor het thema in de werkplaats brengt.

De werkplaats van juf Amira bevat tijdens het thema 'Bij ons thuis' onder andere deze materialen:

- **Papier en karton:** lege (zelf)gevouwen boekjes, schriften, lege stripcontexten, briefpapier, memoblokjes, aantekeningenboekjes, kaarten en enveloppen. Diverse soorten papier: groot, klein, (on)gelineerd, ruitjespapier, stroken, kranten, rollen behang.
- **Schrijf- en tekenmaterialen:** (kleur)potloden, krijt, (bijzondere) stiften in diverse diktes en kleuren, letterstempels, magnetisch(e) letterbord/-doos, verfrollers en -bakken, verfkwasten en verblikken, behangkwasten, diverse linialen.
- **Verbindingsmaterialen:** plaksel, emmers behanglijm, diverse scharen.
- **Kosteloze materialen:** kokers, zaagsel, mos, flesdoppen, aluminiumfolie.
- **Suggesties voor illustraties en schrift:** foto's van internet, stripboeken, favoriete prentenboeken en sprookjesboeken van de kinderen, een poster met plinten en een fotomapje met plintkaartjes, een woordveld met voorbeeldwoorden, poëziebundels.
- **Diverse informatiebronnen:** doe-het-zelf boeken over behangen en schilderen, tablet met doe-het-zelf filmpjes, stripboeken over klussen, tijdschriften (*vtwonen*, *Eigen Huis* &

Interieur), brochures van kasten en bedden, folders van bouwmarkten, kleurstalen, een kleurpalet, boeken met behangstalen, stappenplannen (voor behanglijm maken, muur verven, behangen, vouwen), plattegronden en bouwtekeningen van huizen.

- **Eigen producten:** fotoboek van de verbouwing van juf Amira's huis, klasboek met behangontwerpen.

Rol van de leerkracht

Juf Amira zorgt voor een betekenisvolle context in haar klas. Het thema 'Bij ons thuis' heeft voor de kinderen betekenis gekregen door het ophalen van verhalen over ieders eigen slaapkamer. De nieuwsgierigheid van de kinderen is gewekt doordat juf Amira prikkelt dat ze ander behang zou willen. Dat geeft aanleiding om enthousiast aan de slag te gaan met het opnieuw inrichten en ontwerpen van hun eigen slaapkamer en die van Amira. Deze betekenisvolle context is meer dan alleen maar leuk. Dierickx en Koelman (2021) geven aan dat betekenisvolle activiteiten zowel motivatiegericht (wat drijft het kind?) als behoeftegericht (het doel is relevant en functioneel voor het kind) zijn. Juf Amira zorgt in haar aanbod voor open schrijfpoddrachten waarin kleuters in alle fasen van de schrijfontwikkeling aan de slag kunnen. Ze staat model als schrijver door zelf te schrijven en zorgt dat haar producten bruikbaar zijn voor de kleuters, ofwel teruggelezen kunnen worden. Zij zorgt dat producten van de kinderen een bedoeling krijgen door ze bijvoorbeeld te verzamelen in een boek dat gelezen kan worden. Juf Amira kijkt naar de spelende kleuters en grijpt kansen om te schrijven. Ze zoekt met behulp van de schrijffasen van Bus naar de zone van naaste ontwikkeling: de plek waar het kind het met haar hulp kan (Ruijters & Simons, 2012). Zij zoekt in spel en werkvormen naar interactie tussen de kinderen, zodat zij van elkaar leren en elkaar inspireren.



De literatuurlijst is te vinden op:
www.hjk-online.nl/artikelen

Lia van Haren en
Maartje Postma
zijn adviseurs Jonge kind
bij BCO Onderwijsadvies
en -ondersteuning

HJK bestaat 50 jaar!

Wij vieren feest, vier je met ons mee?



Nog geen abonnement op HJK?

Ontvang 10 x HJK en lees onbeperkt online voor slechts € 79,95 per jaar.

En krijg nu het speciale 'Feest'-prentenboekenpakket cadeau!

Hierin zitten de volgende boeken:

- *Feest voor iedereen* van Francesca Pirrone (uitgever: Clavis Kinderboeken)
- *Alles is reden voor een feestje* van Monique Berndes (uitgever: De Vier Windstreken)
- *Nog 100 nachtjes slapen* van Milja Praagman (uitgever: Leopold)
- *Maximiliaan Modderman geeft een feestje* van Joukje Akveld (uitgever: Lannoo)